

вати и у дигиталној библиотеци. Финансијски изазов се односи на национално финансирање и помоћ ЕУ, организациони на дигитализацију грађе и њено дистрибуирање, технолошки на стално напредовање у развоју програмске опреме.

Према препорукама **Da Vinci Institute-a**, потребно је поћи од искуства традиционалних библиотека и уградити га у развој дигиталне библиотеке. Уз неизоставно усвајање нових технологија, у дигиталну библиотеку треба, међу првима, похранити културну баштину свог народа.

Закључак

Ако се дигитална библиотека буде развијала на основу препорука Европске уније и бројних еминентних институција она ће постати експериментални креативни простор, док традиционална библиотека пролази пут од информационог центра ка центру културе.

Александра Настић, дипл. библиотечар
УБСМ, Београд

КОНКУРЕНТНОСТ БИБЛИОТЕКА НА ИНФОРМАЦИОНОМ ТРЖИШТУ ИЛИ - КАКО ПОСТАТИ „СУПЕРБИБЛИОТЕКАР“

Нека размишљања о
библиотекама и информационом тржишту

(Some Thoughts on
Libraries and the Information Market)

Излагање Стива Кофмана (Steve Coffman), потпредседника развоја пословања у LSSI (Library Systems and Services) на CO-BISS конференцији 2005., са насловом „Competitiveness of Libraries in Information Society“, посебно је интересантно са социолошког аспекта. Оно се бави питањем значаја и улоге библиотека на савременом информационом тржишту, када је експанзија нових технологија, нарочито информационо-комуникационих, донела са собом и нове захтеве пред би-

блиотеке и довела у питање место и улогу библиотека у овом новом окружењу.

Илуструјући чињеницу да су библиотеке одувек имале кључну улогу на информационом тржишту, Кофман износи податке да само у САД јавне и универзитетске библиотеке троше око 2,7 милијарди долара годишње на куповину књига, часописа и осталих публикованих информација, што представља преко 7% укупног информационог тржишта. Потпуно иста ситуација је и у Великој Британији, а вероватно и у осталим деловима света, нарочито у земљама где тржиште књига можда и није толико развијено. Када је реч о универзитетским и научним часописима и референсним базама података, библиотеке су практично једино тржиште.

У првом делу рада аутор се осврће на све оне функције библиотеке, које су јој кроз историју осигурале значајну улогу у друштву. Традиционално, то је улога *посредника* између оних који објављују информације и свих корисника у информационом ланцу (студенти, научни радници, ђаци, факултети, разне институције...). Хиљадама година уназад, библиотеке су *сакупљале и чувале* забележено знање цивилизација, било да је оно уклесано на камену, забележено на папирусу, одштампано на књизи, нарезано на CD ROM-у или постављено на Веб. Данас, услед огромне продукције књига и часописа, читаоцима је тешко да одређену публикацију коју желе, пронађу или сазнају да ли уопште постоји у овом тренутку на тржишту. Многе књижаре, чак и оне највеће, углавном имају само најновија издања, тако да, уколико тражимо књигу која је штампана пре десет година, за нас је најбоље решење да је потражимо у библиотеци. Библиотеке решавају тај проблем сакупљајући публикације различитих издавача и различитих година издања под једним кровом, тако да читаоци имају много веће шансе да пронађу оно што желе. Аутор указује и на неке од изазова са којима се данас суочавају библиотеке – нпр. неке штампане публикације које су се годинама чувале у библиотекама, сада се појављују само у електронској форми, које јесу доступне многим библиотекама, али их оне практично не посе-

дују. Међутим, за разлику од штампаних издања, таква електронска издања су се показала као краткотрајна и, у многим случајевима, остаје нејасно ко је у ствари одговоран за њихово чување.

Следећи проблем масовне продукције у издавачкој делатности, нарочито протеклих неколико година, јесте чињеница да је много тога - како сам аутор каже језиком сленга - „junk“. Задатак библиотеке је да врши *одабир* најбољег публикованог материјала, књига које ће издржати кушњу времена. Селекција, наравно не може бити идеална, некада се превиде неке вредне публикације, а с друге стране у фонд уђу неке које не би требало прихватити. Ипак, у општем случају, читаоци и истраживачи ће пронаћи квалитетнији материјал у библиотеци него на било ком другом месту. Библиотеке су, још од самих почетака, формирале и развијале свој систем *класификације и каталогизације* целокупног забележеног и сачуваног материјала. Поред лисног и електронског каталога, који пружају увид у фонд одређене библиотеке, сада је омогућено да се, преко јединственог, заједничког електронског каталога, претражују фондови више различитих библиотека. Покренути су и пројекти којим би се библиотечке публикације и информације поставиле на Веб, и како би се од куће, или са било ког другог места у свету, могло доћи до жељених информација. Формирају се и помоћне онлајн службе на којима раде библиотекари информатори, који помажу корисницима да пронађу информације похрањене у књигама, часописима и осталим изворима. (Учесници на COBISS Конференцији су имали прилику да виде како функционише ИЗУМ-ов нови help деск „Питај библиотекара“ за помоћ корисницима преко онлајн Chat рефералног сервиса.)

Библиотеке имају и значајну *економску улогу* на информационом тржишту. Оне смањују цену информација на тај начин што омогућавају приступ великом броју корисника. Столећима библиотеке врше улогу економске равнотеже на овом тржишту, нарочито у временима када су књиге биле реткост и веома скупе за појединца. И данас, када има толико наслова који би купца могли

заинтересовати, он би врло брзо истрошио свој текући рачун уколико би желео да купује све што га интересује.

Историјски гледано, библиотеке су биле институције које су имале кључну улогу на информационом тржишту до недавно. У протеклих неколико година, међутим, када број публикација и информација свих врста незамисливо расте, све оно што се до недавно могли наћи само у библиотекама, сада је доступно свима преко Веба. По први пут, библиотеке се суочавају са јаком конкуренцијом на више фронтова, од којих је највећа - и најопаснија по библиотеке - сама Мрежа - *World Wide Web*, тврди Кофман. Она садржи огроман број најразличитијих информација - сада преко 200 терабајта, више него што је икада и једна библиотека имала (цела колекција Конгресне библиотеке има око 10 терабајта). Оно што је још важније, јесте да је приступ на Веб омогућен у било које време и са било ког места у свету где је Интернет конекција могућа. Корисници нису ограничени радним временом библиотеке, нити морају чекати у реду за одређену публикацију која је можда већ издата другом кориснику на коришћење. Уз то, Веб врши своје функције у глобалу за много мање новца него што је то случај са библиотекама. На пример, у САД библиотеке коштају своје финансијере 13 милијарди долара годишње, док је ситуација са Вебом знатно другачија. Сви они који износе информације на Веб плаћају практично само постављање и одржавање свог сајта, корисници тих информација плаћају врло скромну цену приступа том сајту, док су многе информације чак бесплатне. На тај начин Веб је конкурентан на сва три поља: садржи огроман број информација, омогућава практично свима у било које време лак приступ информацијама и то по веома ниским ценама, и уз све то, напомиње Кофман, функционише трошећи много мања средства него библиотеке.

С друге стране, ма колико велики био, тај фонд информација не вреди ништа уколико кориснику не омогућава лак пут да дође до оних података који су му потребни. Веб има решење и за то: ту су претраживачи, као што је Гугл, помоћу којих свако врло ла-

ко, откуцавши неколико кључних речи, може доћи до жељене информације, чак и целих текстова о одређеној проблематици.

Нови сервиси су такође конкуренција библиотекама и у погледу селекције и чувања информација. На Вебу се може наћи много директоријума и портала који омогућавају приступ поузданим изворима података из одређених области и то на начин на који то библиотека ради. Један од примера јесте Bird Flu, сајт који одржава амерички Центар за контролу болести (US Center for Disease Control (<http://www.cdc.gov/flu/avian>), као и Google Scholar, који омогућава својим корисницима да ограниче своје претраживање на високо квалитетну научну грађу.

World Wide Web угрожава библиотеке и на пољу на којем су оне традиционално биле незаменљиве – књиге и штампана периодика. Амазон, користећи предност великог капацитета Мреже, нуди Earth's Biggest Bookstore са онлајн каталогом који садржи преко пет милиона наслова, што превазилази фонд великих библиотека. Многи корисници, па и поједини библиотекари, као и сам Кофман, мишљења су да је каталог Амазона лакши за сналажење од каталога библиотека. Библиографски записи овог каталога садрже више детаља, него већина библиотечких каталога: анотације, слику корица књига или часописа, садржај и све оне детаље који би кориснику омогућили да лакше сузи свој избор на оно што је сам предмет његовог истраживања. Такође су и Amazon, Alibris, AbeBooks, Antikvarnica online и др., започели са пројектом коришћења књига онлајн, тако да се и стари наслови и антикварне књиге, које су се могле наћи само у библиотекама, могу сада онлајн наручити.

Недавно су се Гугл, Јаху и један конзорцијум европских библиотека укључили у пројекат скенирања целих колекција неких од највећих библиотека у свету. Само Гугл планира да дигитализује садржај преко 15 милиона годишта у наредних 10 година, док европски пројекат настоји да укључи и знатан број наслова који нису на енглеском језику, већ на језицима осталих европских народа. Када ови пројекти буду завршени, претраживачи ће омогућити слободан приступ ве-

ликом броју публикација које су некада биле доступне само у библиотекама.

Како су књиге, часописи и информације, које су се некада могле наћи само у библиотекама, сада доступне на Вебу скоро бесплатно, поставља се питање да ли су нам библиотеке данас потребне. Владе, универзитети и сви они који финансирају рад библиотека, такође могу поставити питање да ли би свој новац могли корисније да уложе у нешто друго, када већ Амазон и др. нуде овакве услуге. Размишљање о могућим одговорима и решењима већ би био корак напред. Можемо почети са дефинисањем оних послова, предлаже Кофман, које би библиотеке требало да раде и, што је још важније, онога што **не би** требало да раде.

Најефикаснији начин да библиотекари добију трку са конкуренцијом, сматра Кофман, јесте тај да им се придруже. На пример, све услуге би, такође, требало учинити доступним преко Интернета. Куповина публикација опада у свим библиотекама, али оне морају и даље рационално куповати. Могле би да направе селекцију најбољег материјала, организују га тако да корисници могу лако да пронађу оно што желе, а да се, уколико имају неки проблем, могу обратити за помоћ библиотекарима информаторима, који су задужени за рад на пословима на Вебу. Данас већ постоје пројекти, као што је OCLC CORC (Cooperative Online Resource Cataloging), који се баве постављањем библиотечких каталога (и њиховом класификацијом) на Вебу, на којима раде библиотекари волонтери. Општа концепција је како да се постане "супер библиотекар" који пише "мишем", да би се прилагодио модерном свету. Међу самим библиотекарима већ се издваја нова група која себе назива „cybrarians»....

Међутим, и поред свих настојања, чак и најпосећенији Веб сајт Конгресне библиотеке или сајт Британске библиотеке посећује незнатан број у односу на милионе људи који свакодневно претражују преко Гугла или Јахуа. Према подацима Alexia.com забележено је око 600 посетилаца Конгресне библиотеке од милион који користе Веб и мање од 100 који користе податке Британске библиотеке, а то је, заиста само кап у океану у од-

носу на Јаху који дневно привуче преко 300.000, или Гугл са око 225.000 посетилаца. Виртуелни референсни сервиси библиотека су, такође, практично неискоришћени. Статистика говори да су у 2003. години библиотеке у САД са својим виртуелним референтним сервисима приме у просеку 6 питања дневно и то преко chat сервиса. Дакле, закључак је да људи не знају да су библиотеке присутне на Вебу.

Људи можда не знају како да пронађу библиотеке на Вебу, али једна ствар их свакако асоцира на њих – књиге. Уколико се оне усредсредимо на то да омогуће бољи приступ својим колекцијама и оним што оне садрже, утолико ће пре скренути пажњу људи на себе и на Вебу. Увек постоје и они који ће рећи да су књиге део прошлости и да ће све што се до сада штампало ускоро бити замењено електронским књигама и осталим електронским форматима или форматима из мултимедијалног интерактивног искуства. На срећу, искуство нам говори другачије. У САД и Европи, више књига се штампа него било када од времена Гутемберга. У 2004-тој, штампано је 195.000 наслова само у САД, што је преко 200% више него у 1997. години, када се на Вебу започело са првим корацима на овом пољу. „Суперкњижаре“, као што су то „Water-stones“ и „Barnes & Noble“, настоје да пруже читаоцу што је могуће већи избор књига. Овај принцип је прихватио и Амазон и остале велике онлајн књижаре. Најупечатљивији доказ да су књиге и даље од великог значаја за нас и у ери Веба, јесте чињеница да се највећи светски претраживачи такмиче да што је могуће више књига учине доступним онлајн.

Дакле, уколико су књиге и њихов квалитетан избор оно што људи траже, нико им то не може пружити боље од библиотека. Национална библиотека Русије садржи преко 72 милиона наслова, Немачка национална библиотека 34 милиона, Конгресна преко 29 милиона итд., а то су само неке од већих појединачних институција. Уколико би се спојиле колекције, каже Кофман, крајњи резултат био би фасцинант. «Највеће књижаре на свету имају мање од милион наслова. Када је реч о онлајн конкуренцији, представници

Амазона тврде да садржи око 5,6 милиона нових наслова, али су заправо само 1,5 милиона тих наслова практично доступни у било које време. Када говоримо о масовним пројектима скенирања и дигитализације књига – у пројекат Гутемберг укључено је око 16.000 наслова, Амазон са око 100.000 претраживих текстова, наравно, ништа бесплатно. Не зна се колико ће таквих нових пројеката бити, али тешко да ће превазићи Гугл, који тренутно улаже највише новца у дигитализацију. Нема сумње да ће се број наслова доступних преко тих претраживача импресивно повећати следећих неколико година, али то је и даље занемарљиво у поређењу са бројем штампаних публикација које се чувају на полицама библиотека.»

Проблем је, међутим, у томе што библиотеке данас имају далеко већи број књига од било кога у свету, до којих би милиони читалаца хтели да дођу, али информације о њима су раштркане међу хиљадама каталога различитих библиотека широм света и практично недоступне.

Стратегија коју Кофман предлаже је следећа: «Ми морамо ЗАЈЕДНО предузети све потребне кораке да бисмо постали важан извор информација о књигама – нешто као Google за књиге, можда „Bookle“, и једини начин да реализујемо свој потенцијал јесте да усвојимо исту стратегију као Google, Амазон и др. Морамо све информације које заједно имамо да учинимо претраживим преко једног јединственог каталога.» (Кофман наводи модел COBISS-а као добар пример јединственог, централног каталога за земље у окружењу, које чак током историје нису биле у пријатељским односима.) Такође, и даље се мора усавршавати каталог како би био лакши за сналажење и богатији библиографским информацијама, а информације о фондовима биле тачније...

Библиотекари би требало да буду економичнији у погледу времена и новца и да престану да раде оно што други раде боље. То се односи првенствено на основни библиотечки каталог. Каталогизација књига које налазимо на Вебу, као што их има Amazon, Barnes & Noble и сл. углавном се служе подацима (библиографским информацијама, класифи-

кацијом, анотацијама, садржајем...) преузетим од самих издавача, бесплатно, као основну рекламну информацију о књизи. Предност коришћења ових информација јесте и у томе што су они већ на Мрежи, те није потребно да се чека да их нека библиотека обради и то на начин на који се радило још док су постојали само лисни каталози. Читав каталогски систем библиотека препун је непотребних дупликата и кошта нас више него што можемо да приуштимо себи, закључује Кофман. Његова основна идеја је да од издавача преуземо основне податке о књигама за наш каталог, а да истовремено радимо на унапређењу наших библиографских података и нормативних датотека, с посебном пажњом на оне детаље који су од малог значаја за издаваче, али су значајни за нас и наше кориснике. Оно што постаје неизбежно јесте да библиотекари више не могу да раде само за својим пултом унутар библиотеке, већ, у складу са захтевима данашњег друштва, морају тражити одговоре на питања корисника преко Веба, консултујући стручњаке из одређених области итд.

Уколико би се искористиле предности које нуде нове технологије, побољшале би се и услуге испоруке публикација и информација и тако смањили њихову цену. Кофман првенствено мисли на предности усавршене технологије скенирања и штампања публикација, која би редуковала цену испоруке милиона књига из наших фондова. Brenster Kahle, представник Јаху пројекта за дигитализацију публикација, сматра да библиотеке у САД могу скенирати књиге по цени од око 10 центи по страни, а са новим штампачима, штампање такве дигитализоване књиге коштало би мање од једног долара. Комбиновањем ових технологија, могла би се испоручивати књига од 250 страна из библиотеке у Марибору кориснику у Сан Франциску за око 25\$. Такође, нове комуникационе технологије омогућавају малим библиотекама, у удаљеним крајевима света, преко виртуелних сервиса, брз приступ свим информацијама – медицинским, правним и осталим специјализованим базама података, које иначе не би могле да приуште.

Враћајући се поново питању: Има ли библиотека своју улогу на новом информационом тржишту?, Стив Кофман закључује потврдно: «...Увек ће бити потребан неко ко ће изабрати најбоље у мору наслова који се штампају сваке године, сакупљати их, класификовати, чувати и давати на коришћење по прихватљивој цени. Колективно, ми можемо понудити више наслова него било ко други и имамо најдужу традицију – почели смо пре пар хиљада година. Одржаћемо се као значајна карика у информационом ланцу само уколико, усвојимо технологије наших конкурената, користећи их како би наше фондове приближили корисницима на начин на који то они желе. То подразумева јединствени каталог који приказује све наслове које имамо и до којих можемо доћи, као и коришћење технологија које би нам омогућиле једноставнији и јефтинији начин испоруке публикација, што укључује скенирање и дигитализацију пуног текста кад год је то могуће. Уколико нисмо спремни на овакве кораке, конкуренција ће преузети нашу улогу».

**Драгана Михаиловић, дипл. филозоф
УБСМ, Београд**

11. СКУПШТИНА ЗАЈЕДНИЦЕ БИБЛИОТЕКА УНИВЕРЗИТЕТА У СРБИЈИ

11. Скупштина Заједнице библиотека универзитета у Србији одржана је у Београду, у Народној библиотеци Србије 28. октобра 2005. г

Отварајући 11. скупштину Заједнице библиотека универзитета у Србији, која је ове године била изборна, председник Заједнице проф. др Мирка Зоговић захвалила се најпре Народној библиотеци Србије – домаћину одржавања овог заседања Скупштине, као и члановима - у претходном четворого-